

*Галів У. Б.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

ТІ, ХТО ТВОРИЛИ «ДУХОВНУ АУРУ НАЦІЇ» (РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ: МОКРИК РАДОМИР. БУНТ ПРОТИ ІМПЕРІЇ: УКРАЇНСЬКІ ШІСТДЕСЯТНИКИ. КИЇВ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2023. 416 С.)

Епоха шістдесятництва як неординарно-глибинне мистецьке явище неодноразово була предметом досліджень багатьох літературознавців, мовознавців, істориків. Варто згадати хоча б праці Л. Тарнашинської, Н. Загоруйко, Н. Дзьомби, Я. Секо, Г. Жуковської, А. Загнітко, С. Єрмоленко, В. Калашника, У. Галів та ін. Проте виникає потреба щоразу нового переосмислення цього феномена з погляду сучасності. Тому й актуальною сьогодні є монографія культуролога, історика Радомира Мокрика «Бунт проти імперії: українські шістдесятники», яка зовсім недавно побачила світ у київському видавництві «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА».

Книга закроста на матеріалі історіографії, чітко структурована: складається з прологу, передмови, шести частин і післяслова. Пролог – це невеличкий шкід, у якому перед читачем постає обличчя доби періоду «відлиги» (60-ті рр. ХХ ст.). На цьому тлі автор виводить на авансцену дві постаті – Миколу Вінграновського та Василя Симоненка. У кожного з них свій двобій із життям: у Симоненка – із підступною і смертельною хворобою, у Вінграновського – із партчиновниками і лжекритиками. Проте кожен із них залишив вагомий слід в українській літературі, означивши своїм іменем цілу інтелектуальну епоху під назвою «шістдесятники».

У передмові автор ділиться радістю спілкування із метрами літератури, відомими шістдесятниками Іваном Дзюбою та Євгеном Сверстюком. «Спілкування з живими людьми протягом років, у які я писав цю книжку, було для мене найбільшою радістю, з якою не зрівняється жодна архівна знахідка» (с. 18), – зізнається Р. Мокрик. І трохи далі зазначає: «Ця книжка аж ніяк не є спробою всеосяжного аналізу феномена шістдесятників. Українське шістдесятництво є надто глибоким і багатогранним явищем, щоб охопити його в одній книзі» (с. 18).

Перша частина – «У тіні диктатора» – висвітлює події сталінської доби, зокрема повоєнної реальності, яка була позначена радянською пропагандою, творенням нової «міфології» Радянського Союзу. Саме в часі повоєнної реальності робили перші проби пера майбутні шістдесятники. Як наслідок – очікувана реакція влади: масова хвиля арештів, боротьба з націоналізмом, космополітизмом. У час таких повоєнних парадоксів, власне, й формувалося нове покоління українських інтелектуалів. Є. Сверстюк, І. Світличний, В. Стус, М. Вінграновський, В. Симоненко, Л. Костенко, І. Драч... У кожного – свій життєвий досвід і спільна радянська дійсність.

В окремому розділі Р. Мокрик висвітлює специфіку системи радянської вищої освіти, яка цілком залежала від партійної ідеології. У такому горнилі комунізму, а атмосфері ідеологічного

зомбування опинилися майбутні шістдесятники, які здобували освіту в Харківському університеті (І. Світличний), Київському університеті (Л. Костенко), Львівському університеті (Є. Сверстюк), Донецькому педінституті (В. Стус). Декому з них судилося пройти «московську школу» (І. Драч, М. Вінграновський). «...повоєнні репресії, про які згадував Євген Сверстюк, були тим спільним знаменником, котрий об'єднував Львів, Харків чи Київ», – зазначає автор монографії. Саме в цей час, у студентські роки, формувалася опозиційний світогляд шістдесятників.

Студентам, більшість з яких продовжувала навчання в аспірантурі, довелося бути очевидцями «гібридної українізації», мовної конфронтації, політичної напруги.

Друга частина – «Відлига» – висвітлює діяльність когорти шістдесятників у період хрущовської «відлиги». Час суперечностей і парадоксів, коли «політика десталінізації не мала чітких контурів» (с. 86) і коли створювався «простір для коливань, загалом не притаманних тоталітарній державі» (с. 86). Власне тоді й настала доба «поетичного вибуху» для покоління шістдесятників. Їхня опозиція до влади полягала у прагненні піднести українську культуру на якісно новий рівень – позбавлений русифікації, історичної деформації, соціалістичної заангажованості.

Третя частина названа метафорично – «Малесенька щопта». Цей афоризм, що належить В. Стусові, можна водночас сприймати і як оксюморон, який промовисто означив ціле покоління в історії нашої літератури. Р. Мокрик наводить різні інтерпретації поняття «шістдесятники» в українській історіографії. Попри те, що в основу самого терміна покладено хронологічний принцип, шістдесятники, за твердженням дослідника, це, передусім, плеяда яскравих, самобутніх індивідуальностей, які творили тогочасну українську культуру...» (с. 108). «Шістдесятники стали шістдесятниками, – свого часу зауважила Л. Костенко, – тому, що це була когорта людей, об'єднаних між собою спільними переконаннями, боротьбою, чесністю /.../ Так, як поважали, як підтримували одне одного шістдесятники, я не знаю іншого такого покоління» (с. 110).

Шляхи творчої молоді перетиналися у серці України – Києві. Насичене духовне життя, численні культурологічні дискусії, неофіційні зустрічі у помешканні Світличних, колективні мандрівки Україною – те, що шліфувало молодих інтелектуалів, яких історія згодом рубрикує як шістдесятників. Інтелектуалів, на яких врешті впала «тінь націоналізму» і не один з яких став жертвою репресивної машини.

Четверта частина книги – «Уроки критичного мислення» – вимальовує перед читачем цілу поетичну майстерню,

чи то робітню: як, де і в яких умовах творили І. Драч, М. Вінграновський, Л. Костенко – ті, що руйнували «соцреалістичну систему образності» і набували широкої популярності в українському інтелігентському колі, однак опинилися під дулом партійної критики.

Окремої уваги заслуговують розділи «Львів» (про культурне життя Львова), «Вечір Леся Курбаса», «Спадкоємці Розстріляного Відродження», «Биківнянські знахідки», «Посеред людей і книг», «Мовне питання». В останньому із них автор подає текст листа В. Стуса, який можна вважати першим «маніфестом проти русифікації України». Відстоювання права української мови, а отже, й української літератури на життя – те, що найбільше гуртувало шістдесятників. Проте така «інерція русифікації», – як слушно зауважує Р. Мокрик, – тривала ще й після проголошення незалежності.

У п'ятій частині – «Шлях до опозиції» – автор детально висвітлює добу правління Хрущова, період так званих «заморозків». Ключовими розділами, які найбільш промовисто вибудовують канву авторського нарративу, є «Формалісти: зіткнення з системою» та «Справа Василя Симоненка». Нагінки на шістдесятників і навіть фізичні розправи, як висновуємо з прочитаного, тільки загострювали національне питання, готували підґрунтя для руху опору.

Своєрідним епілогом (із погляду композиції) є остання, шоста частина монографії – «Народження дисидентів»,

у якому мова йде про відкриту конфронтацію творчої молоді з радянською системою. Масові арешти інтелігенції, солідарність поневолених, боротьба проти колоніального становища України і ключовий акорд дисидентського руху – вихід праці І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація» – все це історичні факти, ґрунтовно осмислені автором монографії з проєкцією на майбутнє.

Проте на останній частині Р. Мокрик не ставить крапку. Читаючи авторське післяслово, мимоволі розуміємо, що досліджувана тема так просто не відпускає. Тож дослідник резюмує про цей найскладніший період нашої історії, який створив «історичну тяглість української культури». Простеживши шлях шістдесятників від культурної опозиції до правозахисної діяльності, Р. Мокрик висновує важливу істину: «Це покоління народилося в радянській системі і зуміло в ситуації цілковитого інформаційного вакууму розгледіти фальш цієї системи» (с. 393).

Монографія ілюстрована численними світлинами з архівних фондів та родинних архівів, зберігає всі норми академічного стилю і свідчить про глибоку обізнаність автора з окресленою проблематикою та заглибленість в її стихію. Вважаємо, що книга стане настільною не лише для фахівців у галузі літературознавства, культурології, історії, а й для широкого кола читачів, усіх, хто прагне заново відкрити для себе культурний феномен шістдесятництва.

Редакція журналу повідомляє про прикру помилку в статті «Стилістичні фігури надлишковості/ надмірності як засіб художньої виразності в сучасних поетичних текстах» (авторства Безгодової Н. С., Колесникової Л. Л.), опублікованій у Випуску № 59, том 1 за 2023 рік, що призвела до порушення авторського права Горової Людмили.

В тексті статті опубліковано частину вірша, створеного Горовою Людмилою, а саме: «Мені із дому передали дім, / Котячі вуса, квіти з підвіконня. / Дім плакав, що в розлуці з ним. Не плач, мій доме. / Стрінемось в Херсоні». Через хибну інформацію на одному з сайтів автором вірша помилково зазначили Неонілу Яніцьку.

На момент виходу Випуску № 65 у текст статті внесено всі виправлення щодо авторства вірша, а також виправлення технічної помилки у псевдонімі Лала Тарапакіна.

Автори та редакція перепрошують за допущені помилки.